

گذر و نظر به حقوق اُسرای جنگی

بر اساس اسناد بین المللی

نویسندگان:

رنگین نگار کرم زاده
(عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نو)

سینا تفنگ چی
(مدرس علوم ارتباطات و رسانه)

انتشارات راش

کرم زاده، رنگین نگار، ۱۳۵۵ -	سرمناسه
گذر و نظر به حقوق اسرای جنگی بر اساس اسناد بین المللی / نویسندگان رنگین نگار کرم زاده، سینا تفنگ چی.	عنوان و نام پدیدآور
تهران: وارش، ۱۳۹۶.	مشخصات نشر
۱۵۲ ص	مشخصات ظاهری
978-600-6078-75-5	شابک
اقیبا	وضعیت فهرست نویسی
کتابنامه: ص: ۱۳۹ - ۱۵۴.	یادداشت
اسیران جنگی -- وضع حقوقی و قوانین	موضوع
Prisoners of war -- Legal status, laws, etc	موضوع
حقوق بشر	موضوع
Human rights	موضوع
حقوق بین الملل	موضوع
International law	موضوع
اسیران جنگی (فقه)	موضوع
(Prisoners of war) (Islamic law)	موضوع
تفنگ چی، سینا، ۱۳۷۲ -	شماره افزودن
KZ۶۴۹۵/۵۴۳	رده بندی کنگره
۳۴۱۶	رده بندی دیویی
۲۲۸	شماره کتابشناسی ملی
۱۳۹۶/۰۲/۱۴	تاریخ درخواست
4734352	تاریخ پاسخگویی
	کد پیگیری

نشر راش

تهران - خیابان دامپزشکی - خیابان حیدریان - کوچه ظهیری - پلا ۲۱ - واحد ۱
تلفن: ۰۹۱۲۸۳۹۲۴۷۲

نام کتاب: گذر و نظر به حقوق اسرای جنگی
تالیف: رنگین نگار کرم زاده - سینا تفنگ چی
ناشر: نشر راش

لیتوگرافی: فرانقش
چاپ و صحافی: فرانقش
چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۲۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۷۸-۷۵-۵

همه حقوق برای مؤلف محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
فصل اول - حقوق بشر دوستانه، مقدمات جهانی شدن آن و الزاماتش در بُعد حقوق بین الملل ×.....	۱۳
گفتار اول: تعریف حقوق بشر دوستانه.....	۱۳
الف - تحول مفهوم «مسئولیت دولت‌ها».....	۱۷
ب - تعدیل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها.....	۱۹
گفتار دوم - مبانی الزام آور نظام بین المللی حقوق بشر دوستانه ×.....	۲۲
الف - عرف بین المللی.....	۲۲
ب - کنوانسیون‌های بین المللی.....	۲۳
ج - تشکیل کنفرانس جهانی حقوق بشر (۱۹۹۳).....	۲۶
فصل دوم - سیر تشکیل دیوان کیفری بین المللی و صلاحیت ذاتی دیوان ×.....	۲۸
گفتار اول - حرکت جامعه جهانی جهت تشکیل دیوان کیفری بین المللی.....	۲۸
گفتار دوم - جرایمی که در صلاحیت دیوان است.....	۳۷
(نسل کشی، جنایات علیه بشریت و ...).....	۳۷
بخش دوم - اسیر، تعریف حقوقی و عرفی آن و بررسی وضعیت اسیران:.....	۴۱
گفتار اول - تعریف عرفی و حقوقی اسیر.....	۴۱

- الف - تعریف عرفی ۴۱
- ب - تعریف حقوقی اسیر ۴۲
- علامیه بروکسل ۱۸۷۴ (مواد ۲۳ و ۲۴) ۴۳
- گفتار دوم: اسیر در جوامع مختلف و دیدگاه اسلام درباره اسیر ۴۷
- الف - دیدگاه اسلام درباره اسیر ۴۷
- ب - اسیر در جوامع اولیه تا قرون وسطی ۵۲
- گفتار دوم - وضعیت اسیران و اسیران در جنگ‌های جهانی اول و دوم ۵۴
- الف - اسیران نظامی ۵۸
- ب: اسیران غیر نظامی ۶۹
- گفتار سوم - وضعیت اسیران پس از جنگ جهانی دوم ۷۷
- بخش سوم: حقوق اسیران جنگی و قواعد ناظر بر حسن رفتار با آنان ۷۹
- گفتار اول - حقوق اسیران جنگی حمایت‌های کلی از اسیران و رفتار انسانی با آنان ۷۹
- رفتار انسانی ۸۰
- گفتار دوم: نفی اعمال تلافی جویانه و کسب اطلاعات و اخبار برای رعایت اصول انسانی ۸۲
- الف - عدم اعمال تلافی جویانه ۸۲
- ب - نفی کسب اخبار و اطلاعات ۸۲
- توقیف ۸۵
- ج - حقوق مذهبی و مصونیت اموال شخصی اسیران جنگی ۹۶

- د - فرار اسیران ۱۰۰
- گفتار سوم: تنبیهات جزایی و انتظامی اسیران و شکایت آنان به لحاظ کیفیت اسارت ۱۰۱
- الف- تنبیهات انتظامی و جزایی اسیران جنگی ۱۰۱
- ب - شکایت اسیران جنگی به لحاظ کیفیت اسارت ۱۰۶
- گفتار چهارم: حمایت‌های قانونی و بین‌المللی و ارگان‌های حمایت‌کننده از اسیران جنگی ۱۰۸
- الف - کشور حالی ۱۰۸
- ب - کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ ۱۱۱
- ج - نماینده معتمد اسیران ۱۱۳
- د - سازمان‌های بین‌المللی انسانی و بیمارستانه ۱۱۵
- بخش چهارم: اقسام استخلاص اسیران و حمایدهای قانونی موضوع ۱۱۷
- گفتار اول: روش‌های رهایی و بازگشت اسیران جنگی ۱۱۷
- الف - مبادله اسیران ۱۲۰
- ب - فوت اسیران ۱۲۳
- پ - ضمانت یا قول اسیر ۱۲۶
- ج- فرار اسیران ۱۲۸
- هـ - جراحت و بیماری شدید اسیران ۱۳۰
- ح - پایان مخاصمات فعال ۱۳۱

گفتار دوم: شواهد عینی از خاطرات اسیران جنگی ایران و عراق و نامه‌های اسارت

۱۳۴.....

۱۳۵..... نامه‌های اسارت

۱۳۵..... اشاره

۱۳۵..... الف - نامه‌ای از آزاده‌ی شهید محمود امجدیان

۱۳۷..... ب - نام کامل فرستنده: خلیل خنجرنقی

۱۳۸..... ج - نام کامل فرستنده: رسول

۱۳۹..... د - نام کامل فرستنده: محمد جلالوند

۱۴۰..... گفتار سوم: ضمانت‌های اجرائی کنفرانسیون ۱۹۴۹ و نارسایی‌های آن

۱۴۳..... پایان

۱۴۹..... منابع و مآخذ

۱۴۹..... الف) کتب فارسی

۱۵۲..... ب) کتب عربی

۱۵۲..... ج) کتب انگلیسی

مقدمه

انسان موجودی است آمیخته از خواسته‌ها و علایق و غرایز که این خواسته‌ها و نیازها کاملاً در قالب خودش یا در جامعه‌های کوچک مثل نهاد خانواده و زمانی در کالبدی بزرگ‌تر یعنی اجتماع هویدا می‌شود. یکی از غرایز نوع بشر خودخواهی و نفع‌پرستی است. چنانچه قرآن کریم می‌فرماید (خلق الانسان هلو) یعنی انسان حریص آفریده شده است. این نفس برتری جویی و استیلا به طور قهری موجب تصادم و تقابل خواهد شد. برخورد بر سر مراد با تعامل حل و فصل شده و تعدادی نیز به خصومت و تصادم کشانده می‌شود. از آغاز حیات بشری تاکنون موارد عدیده‌ای از برخوردهای خشن و خونین بین انسان‌ها به صورت تن به تن، گروهی، قبیله‌ای و یا تجمع خیلی گسترده‌تر و در قالب کشورهای تحت و ضبط گردیده است، هرچند تعداد بسیاری از درگیری‌ها نیز به علل گوناگون از دسترس پژوهندگان علم و مورخین ریز بین دورمانده است. به طبع هنگامی که مدافع دوشخص یا گروه و... در مقابل یک‌دیگر قرار گیرد و موضوع با گفتمان - یا شاید طرفین به قوای قهری و زور متوسل می‌گردند و با تمام امکانات سعی در کشتن، مرعوب نمودن و منکوب کردن حریف را دارند. از بعد فطری، اخلاقی و انسانی جنگ، کشتار، خونریزی ظلم و بهره‌کشی از دیگران مذموم و ناپسند بوده و همه ادیان، مسالک و طینت‌های پاکی انسانی آن‌ها را طرد و محکوم می‌کند لیکن همین امر مذموم و قبیح (جنگ و بهره‌کشی) گاهی بواسطه احقاق حق در راستای اجرای حق یا بوجود می‌آید. صرف‌نظر از انگیزه قتل و استثمار و بهره‌کشی، انسان موضوع، محمول و عامل این واقعیت انکارناپذیر و گریبانگیر دنیای امروز بشری می‌باشد.

انسان عامل و موجودی است که جنبه‌ها و آثار گوناگونی داشته و در هر مورد همواره موضوع مطالعات، کنکاش و درحیطه‌ی مقررات ویژه‌ای قرار گرفته است. گاهی عامل، باعث و بانی کارهای خیر و زمانی هم سبب و عامل اعمال و کارهای شر و ناپسند بوده و خواهد بود. اوست که با داشتن شعور، بینش، عقل و کارایی می‌تواند تحولات عظیم در درون خود بوجود آورده و در محیط بیرونی خویش هم با افعال مثبت و منفی خود تاثیرات شگرفی داشته باشد. یکی از سقوک و نمودهای زندگی انسان جنگ است و هرکس در این حرکت شرکت کند یکی از چهار وضعیت، سالم، کشته، مجروح و یا اسیر را خواهد داشت که در این مقال ما قصد داریم در خصوص وضعیت، محدودیت و حقوق اسیر بحث نماییم در نتیجه واژه پرمعنای اسیر را به این شکل مطرح می‌شود.

مهم‌ترین ویژگی اسیر محدودیت و سلب اختیار اوست یعنی شرایط ویژه و خاصی است که بر او اعمال می‌شود. به همین لحاظ محدودیت، نداشتن آزادی و در اختیار غیر بودن بیش از افراد دیگر در معرض تعرض، آزار و اذیت قرار دارد و تضییع حق او خیلی راحت‌تر انجام می‌شود لذا به جهت همین شرایط و وضعیت می‌بایست مورد حمایت و توجه قانونی و عاطفی مجامع جهانی و قوانین و مقررات عمومی بشر قرار گیرد. با توجه به گزارش‌ها، نفرات و آمارهای ارائه شده در سطح بین‌المللی گویای این امر است که اقدامات رایجی خلاف شئون انسانی علیه اسیران در اکثر نقاط دنیا و حتی کشورهای که از لحاظ تشکیلات و سازمان دولتی و اجتماعی دارای پیشرفته‌ترین و متمدن‌ترین تشکلات مشاهده شده است.

با بروز تحولات دهه‌های اخیر و پیشرفت شگرف بشریت در ابعاد مختلف زندگی و ظهور عقاید و مفاهیم تازه در زندگی جهانیان لزوم گسترش و بسط ابعادی که دربرگیرنده حقوق اسرا هستند بیشتر احساس می‌شود بالاخص آن که در طول دهه‌های اخیر، شواهد زیاد و اسناد تکان دهنده‌ی بسیاری دال بر نقض حقوق اسیران در سرزمین‌ها و نقاط جنگی دنیا، و کشورهای دارای اسیر

بدست آمده که این نقض حقوق حاکی و بیانگر وضع اسفناک و رنج آور تعداد کثیری از اسیران در جهان متمدن امروزه می باشد لذا باید گفت که در همین قرن ۲۱ هزاران انسان در سرتاسر جهان در اثر عامل ویرانگر جنگ اسیر و از آزادی های طبیعی محروم و در شرایط دشوار و سخت زندگی می کنند به طوری که حتی از حقوق اولیه انسانی محروم شده و قربانی سوء استفاده های گوناگون سیاسی، داد و ستدهای دیپلماسی و جنگ های تبلیغاتی و روانی قرار گرفته اند با توجه به این که اسیران بدون حمایت و کمک جوامع بین المللی، سازمان های بشر دوستانه و شتابانی حقوقی با قوائد الزام آور از آسیب و تضییع حقوق و مصون و محفوظ بمانند بود لذا این خصوصیت و ویژگی آسیب پذیری اسرا منشأ تدوین قواعد و مقررات سیر در حقوق مکتوب و غیر مکتوب کشورهای دنیا شده و جامعه جهانی، اندیشه های انسان و نخبگان سعی مضاعف و تلاش بیشتر و بهتری نسبت به زمان های گذشته دارند تا به وسیله مقررات کامل و جامع، تضمین سلامتی، رعایت حقوق، حفاظت انسانی و تمامیت معنوی اسیر را در کشور اسیر کننده تأمین نمایند. روند تفکرات اصلاحی حمایتی از اسیران در طول تاریخ مستمر بوده و در هر زمان با توجه به جمعیت و شرایط نمود خاص خود را داشته است. ایده و تفکر تأسیس یک تشکل و سازمان منسجم و فراگیر تحت تأثیر صحنه های رقت بار جنگ و لفرنیو اولین در تبسط «هانری دونان»^۱ سوئسی با اندیشه تأسیس صلیب سرخ جهانی مطرح و به جهان عرضه شود.^۲

در سایه این همت و فکر والا سرانجام در سال ۱۸۶۴ میلادی تعدادی از کشورهای جهان مقاوله نامه ژنو را به منظور حمایت و کمک به اسبب دیدگان از جنگ تصویب نمودند و به این ترتیب پایه و مبنای تأسیس صلیب سرخ جهانی و

۱ - Henry Donan

۲ - جمعیت هلال احمر ج.ا.ا. قرارداد چهارگانه ژنو، چاپ چاپخانه اداره روابط بین المللی - ۱۳۶۹

همچنین تشکیلات ملی و میهنی با نام صلیب سرخ را در سایر کشورهای جهان پایه گذاری گردید.

این حرکت و بنیاد تازه جهش و مبنای خوبی بود تا در طول زمان نواقص آن مشخص و نقاط قوتش تکمیل و منجر به آنچه که خواست جامعه جهانی و افکار عمومی مردم جهان است بشود به دلیل این که حقوق جنگ و افراد دیگر در آن از شکل و حالت عرفی که مدت زیادی سایه بر جنگها داشت خارج شده و بتدریج بخش‌هایی از آن به یک حقوق مدرن تبدیل گردید.

شاید به جرات بتوان گفت عناصر اصلی حقوق موضوعه مرتبط با حقوق مدون جنگ عبارتند از: اعلامیه پاریس ۱۶ آوریل ۱۸۵۶ راجع به جنگ دریایی، اعلامیه سن پترزبورگ مورخ ۲۹ اکتبر ۱۸۶۴، معاهدات لاهه مورخ ۲۹ ژوئیه ۱۹۰۷، پروتکل ژنو مورخ ۱۷ اوت ۱۹۲۵ راجع به ممنوعیت جنگ شیمیایی، پروتکل لندن مورخ ۶ نوامبر ۱۹۳۶ راجع به کارگیری زیردریایی، معاهدات ژنو مورخ ۲۲ اوت ۱۸۶۴ متن پیش نویس ۱۸۷۴ بر کسل، کنوانسیون‌های ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ لاهه، ۶ ژوئیه ۱۹۰۶ موافقتنامه‌های ویدا میان متخاصمین در ۱۹۱۷ و ۱۹۱۸ در برن سوئیس، کنوانسیون ۲۷ ژوئیه ۱۹۲۹ ر کنوانسیون ۸ دسامبر ۱۹۴۹ در زمینه حقوق اسرای جنگی ژنو همگی نشان‌دهنده نقاط عطف در تحول حقوق جنگ و انسان‌های درگیر در آن به صورت مستقیم و غیر مستقیم بوده‌اند. هم چنین باید توافق نامه‌های دو جانبه منعقد بین دول متخاصم در جریان جنگ جهانی اول را ذکر نمود. این نوع توافق نامه‌ها معمولاً در یک شهر و در یک کشور بی طرف (اغلب لاهه ویا برن سوئیس) منعقد می‌شده است به عنوان مثال می‌توان از توافق نامه‌های بین انگلستان و ترکیه در ۲۸ دسامبر ۱۹۱۷، توافقات بین انگلستان و آلمان در ۲ ژوئیه ۱۹۱۷ و در ۱۴ ژوئیه ۱۹۱۸ توافق نامه بین فرانسه و آلمان در ۲۸ آوریل ۱۹۱۸ و معاهده‌ی بین آلمان و آمریکا در ۱۱ نوامبر ۱۹۱۸ و قراردادهای دوجانبه یا چند جانبه ای که در دهه‌های اخیر بین دول متخاصم و یا در سطح جهانی و با شرکت اکثریت کشورهای جهان منعقد و امضا گردیده است.

با توجه و دقت به سوابق تقنینی موضوع جنگ و افراد شرکت کننده در آن مشاهده می‌شود که حرکت جامعه جهانی وسیع افکار عمومی مردم دنیا به سوی ترقی و تعالی و نزدیکی فرهنگ ملت‌ها رشد و تکامل داشته و هرروزه جهانیان و زمامداران سیاسی سعی و تلاش می‌نمایند که از بروز جنگ‌ها و درگیری‌های خونین و ویرانگر کاسته و در عین حال خود را ملزم به رعایت حقوق انسانی و اخلاقی در مخاصمات نمایند و از سوی دیگر تلاش و جدیت دارند که اختلافات و مسائل فیما بین را از طریق نشست‌ها و گفت و گوها و به صورت مسالمت آمیز حل و فصل نمایند. شاهد این مدعا، طرح گفت و گوی تمدن‌ها از سوی ریاست محترم جمهوری اسلامی جناب آقای سید محمدخاتمی در سال ۱۹۹۹ میلادی و تصویب و تأیید آن در مجمع عمومی سازمان ملل متحد و انتخاب سال ۲۰۰۱ م به عنوان سال گفت و گوی تمدن‌ها می‌باشد.

بخش نخست: تعریف حقوق بشر، دوستانه و اقدامات انجام شده در راستای تشکیل دیوان کیفر بین‌المللی

در طول تاریخ بشریت همان گونه که حریم و محدوده مالکیت مادی، معنوی، اموال منقول و غیر منقول افراد در معرض تعرض و تجاوز قرار گرفته است. در خیلی موارد شخصیت و تمامیت جسمانی او نیز از تعرض و تعدی مصون نمانده و به انحاء مختلف و به دلایل گوناگونی هدف تجاوز و استثمار واقع شده است وقتی صحبت از حقوق و حمایت‌های قانونی و جرائم ارتكابی علیه اسیران می‌شود، نباید جرائم به معنای مصطلح امروزی که در قوانین بدون پیش‌بینی گردیده و در حقوق جزای داخلی کشورها یا حقوق بین الملل جزایی تعریف شده منظور نظر قرار گیرد، بلکه رفتارهای ظالمانه و خلاف تمام اصول اخلاقی و انسانی مد نظر است که در حق اسیران اعمال شده یا می‌شود و آن‌ها قربانیان اصلی بی‌پناه و بدون حامی هستند. از طرف دیگر تاریخ ارتكاب این قبیل جرائم را باید در راستای تاریخ مجازات‌ها مورد توجه قرار داد چرا که بسیاری از جرائم و رفتارهای ناپهنجار و غیر انسانی علیه بشریت همواره در پوشش مجازات صورت گرفته است. مجازات‌ها با توجه به دوران‌های مختلف زندگی بشری تفاوت داشته و هر جمعیت،

گروه، قبیله و اجتماعی با توجه به هنجارها، بینش‌ها، مقبولیت‌ها و عرف خود نحوه مجازات و رفتار با اسیران را تعیین می‌نموده است. بطور مثال در دوره انتقام خصوص که قبل از پیدایش تمدن در بین قبایل بدوی وجود داشت مجازات اسیر به هیچ وجه تابع قاعده و قانون خاصی نبوده بلکه با شدت وحدت تمام اجرا می‌گردید، به نحوی که در این قبایل جوامع نه تنها افراد بزرگسال که در جنگ اسیر شده بودند بلکه اعضای خانواده و قبیله آن‌ها اعم از زن، کودک، پیرمرد و پیرزن که اسارت درمی‌آمدند موضوع انتقام و مجازات قرار می‌گرفته‌اند، یا در جوامع بدوی و سنتی مانند جمعیت‌های وحشی یونان قدیم، یا در قبایل سرخ پوست قاره آمریکا یک قدرت متشکل در بین قبیله وجود داشت و آن قدرت رئیس قبیله بود که بر جان و مال، امور قبیله و تصمیم جنگ، صلح و چگونگی رفتار با افراد قبیله متخاصم تصمیم می‌گرفت. هم‌چنین در قرون وسطی وضعیت اسیر و نحوه رفتار با او به نحو دیگری بوده است، در دوره اسلام بحث اسارت و نحوه رفتار با اسیر بشکل ویژه‌ای طرح گردید.